Hallintovaliokunta
HaV@eduskunta.fi

Eduskunnan hallintovaliokunta on pyytänyt Liperin kunnalta kirjallista asiantuntijalausuntoa asiasta *VNS 2/2024 vp Valtioneuvoston selonteko julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2025–2028*

Liperin kunnan lausunto keskittyy pyydetysti kuntatalousteemaan (luku 7)

Kunnat ovat olleet useamman vuoden tilanteessa, jossa tulevan valtionosuusrahoituksen ennustettavuus on ollut heikko. Soteuudistuksen rahoitusmalli rikkoi lopullisesti kuntien valtionosuusjärjestelmän. Kuntien taloustilanne on heikentynyt myös yleisen kustannustason voimakkaan nousun myötä, mikä on ajoittunut samaan ajankohtaan vaimean verokehityksen kanssa.

Pohjois-Karjalassa valtionosuudet tippuivat vuodesta 2023 vuoteen 2024 keskimäärin 25 %, vaikka kuntien tehtävissä ei tapahtunut muutoksia. Kaikkien Pohjois-Karjalan kuntien valtionosuudet pienenivät pysyvästi ja kuntalaisten verorasitus kasvaa, koska palkkaharmonisaatiokustannukset sisällytettiin siirtolaskennassa sotekustannuksiin toisin kuin monessa muussa maakunnassa. Hallintovaliokunta totesi mietinnössään (15/2022 vp HE 68/2022 vp), että ”*…palkkaharmonisaation perusteella eri alueiden kunnat ovat eri asemassa riippuen siitä, onko palkkaratkaisut tehty vai tehdäänkö ne vasta sote-uudistuksen voimaantulon jälkeen. Ennen vuotta 2023 tehdyt päätökset heikentävät alueen kuntien tilannetta sote-laskelmissa. Muilla alueilla kustannusten kasvu ei realisoidu sote-laskelmissa.”* Pohjois-Karjalan kunnat ovat esimerkki tämän realisoitumisesta ja sote-erät pienentävät esimerkiksi Liperin kunnan valtionosuuksia vuonna 2024 yhteensä 3,5 miljoonalla eurolla, mikä vastaa 1,5 veroprosenttiyksikön tuottoa. Palkkaharmonisaatiokustannuksiin perustuva valtionosuusvähennys jää pääosiltaan pysyväksi, eikä kyse ole yhden vuoden kertaerästä. Liperissä talouden sopeuttaminen jouduttiinkin aloittamaan ennakoivasti jo alkuvuonna 2023. Liperin kunta on hakenut oikaisua vuoden 2024 peruspalvelujen valtionosuuspäätökseen sotesiirtolaskelmiin sisällytettyjen palkkaharmonisaatiokustannusten osalta.

Liperin kunnan näkemyksen mukaan hallitusohjelman mukainen valtionosuusuudistus on tarpeellinen ja siinä valtionosuusperusteet tulisi rohkeasti uudistaa

uuden kunnan tehtäviä vastaaviksi, jolloin esimerkiksi yllä kuvattu kuntien erilainen kohtelu palkkaharmonisaatiokustannusten osalta tulisi oikaistuksi. Hyväkin uudistus voidaan vesittää hyväksymällä siihen tasauselementtejä, jotka käytännössä säilyttävät nykyisen kuntia epäoikeudenmukaisesti kohtelevan tilanteen. Uudistuksessa tulisikin hyväksyä suuretkin muutokset, joita nähtiin esimerkiksi vuoden 2024 valtionosuuksissakin ilman, että niitä olisi rajoitettu. Kuntien tasa-arvoisen kohtelun kannalta nykyinen valtionosuusjärjestelmä on kestämätön ja perustuu liian merkittävästi sote-eriin.

Normienpurun arvioidaan vähentävän kuntien kustannuksia 100 M€. Tällä perusteella kuntien valtionosuuksia leikataan 25 M€ jo vuonna 2025. Tarkempaa tietoa normienpurusta ei ole käsitelty eduskunnassa, eikä lakiesityksiä ole vielä olemassa. On kohtalaisen epätodennäköistä, että normienpurun säästö realisoituisi kunnissa täysimääräisenä vuodesta 2025 alkaen. Etukäteen tehtävästä laskennallisesta valtionosuusleikkauksesta tulee mieleen kilpailukykysopimukseen liittyvät samalla tavoin ennakkoon kunnilta leikatut valtionosuudet, jotka perustuivat arvioihin kilpailukykysopimuksen laskennallisista säästöistä kunnille. Liperin kunta katsoo, että olisi kunnille reilumpaa siirtää normienpurkuun liittyvää valtionosuusleikkausta, kunnes normienpurkua koskeva lainsäädäntö on voimassa.

Kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annetun lain 21 §:n mukaan kuntien uusiin ja laajentuviin tehtäviin osoitetaan 100-prosenttinen valtionosuus. Kuten julkisen talouden suunnitelmassa todetaan, tämä edellyttää, että uusien tehtävien vaikutukset kuntatalouteen arvioidaan realistisesti. Valitettavasti TE-uudistuksen kohdalla näyttää sille, että valtion arvio uuden tehtävän kustannuksista on merkittävästi pienempi kuin uuden tehtävän kunnille aiheuttamat kustannukset. Lisäksi valtiovarainministeriön huhtikuussa julkaisemien ennakollisten vuoden 2025 valtionosuuslaskelmien yhteydessä todetaan, että TE-palveluihin kohdistetaan vuodesta 2025 alkaen tehtävä- ja rahoitusmuutoksiin liittyvä 51 miljoonan euron valtionosuusleikkaus. Tarkemmassa erittelyssä mainitaan erän sisältävän muun muassa 37 miljoonan euron työllisyysmäärärahojen leikkaamisen.

Myös Suomen Kuntaliitto on arvioinut, että TE-uudistuksen siirtyvä rahoitus on jäämässä merkittävästi kustannuksia pienemmäksi. Alustavat maakunnalliset laskelmat vahvistavat tätä havaintoa, ja kunnat joutuvat TE-uudistuksen myötä sopeuttamaan talouttaan entisestään. TE-uudistuksen kanssa samaan aikaan tulee muutoksia myös erilaisten aktivointitoimien vaikutuksissa työttömyysturvan etuusmenoihin, ja kuntien osuus esimerkiksi työmarkkinatuesta kasvaisi vuonna 2025 voimaan tulevilla perusteilla joka tapauksessa. Liperin kunta katsoo, että

uuden tehtävän rahoituksen tulisi olla kustannuksia vastaavalla tasolla lähtötilanteessa, eikä rahoituksesta tulisi ainakaan leikata ennakoivasti.

Kehysriihen päätösten todetaan olevan kuntataloutta vahvistavia. Jos TE-uudistus jätetään tarkastelun ulkopuolelle, kuntataloutta vahvistava vaikutus näyttäytyy melko laskennallisena. Esimerkiksi normienpurun laskennallinen 75 M€ säästö tuskin toteutuu. Kuntien verotuloja kasvattava ansiotulovähennyksen poisto puolestaan leikataan valtionosuuksien verotulokompensaatioista, eli vaikutus on kuntatalouteen neutraali. Ja vaikka sotesiirron valtionosuusvähennyksiä pehmennetään 277 miljoonalla eurolla, tähän liittyvä valtionosuusvähennys on silti vuonna 2025 150 miljoonaa euroa suurempi kuin vuonna 2024.

Kuntien kannalta vuosi 2028, jolloin sekä sotesiirron takautuvat määräaikaiset leikkaukset että valtionosuuksien indeksijarru päättyvät, on aika kaukana ja usea kunta joutuu ennen sitä vaikeaan taloudelliseen tilanteeseen sopeutustoimista ja veronkorotuksista huolimatta. Julkisen talouden suunnitelman kuntatalouden kehitysarvio voi osoittautua optimistiseksi.

Liperissä 10.5.2024

Hannele Mikkanen
kunnanjohtaja

Pellervo Hämäläinen
talousjohtaja